

Стеван Рапаић

Институт за међународну политику и привреду, Београд

УТИЦАЈ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ПРИВРЕДНИ РАЗВОЈ ГРАДА НОВОГ САДА*

Сажетак

О страним директним инвестицијама се пуно говорило у деценији која је за нама. Ова врста кретања капитала представљена је у јавности као најефикасније средство у борби против незапослености и сиромаштва у Србији. Сматрајући да је утицај страних директних инвестиција највидљивији и најзначајнији управо на локалном нивоу, где се јасно могу уочити разлике у квалитету живота локалне заједнице, аутор се определио да своје истраживање веже за локални економски развој града Новог Сада. Овај град је изабран, јер представља позитиван пример у привлачењу страних директних инвестиција, од којих је само у нефинансијски сектор стигло преко 2,5 милијарде евра у посматраном периоду. С тим у вези наше основно истраживачко питање гласило је: Да ли су стране директне инвестиције допринеле привредном развоју града Новог Сада?

Теза од које полазимо гласи да не постоји нужна каузалност између страних директних инвестиција и локалног економског развоја, односно да стране директне инвестиције неће самим својим присуством, проузроковати ефекте преливања на локалну привреду. Ово смо успели и да докажемо путем корелационе анализе на

* Рад представља део научног и истраживачког ангажовања истраживача на пројекту: „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедносни аспекти“, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, пројекат бр. ОИ179029, а реализује се у Институту за међународну политику и привреду.

нивоу града Новог Сада. Наиме, добијене вредности Пирсонових коефицијента корелације између прилива страних директних инвестиција и индикатора економског развоја у Новом Саду недвосмислено показују да између ова два кретања не постоји изражена линеарна веза. Као индикатори локалног економског развоја коришћени су демографски подаци, подаци о запослености и зарадама, као и подаци који се односе на приходе буџета локалне самоуправе. Истраживање смо временски ограничили на период од 2001. године, када је држава почела да либерализује своју инвестициону и спољнотрговинску политику, па до краја 2013. године.

Кључне речи: стране директне инвестиције, локални економски развој, Нови Сад, приватизација, теорија ефеката преливања, локална самоуправа, запосленост

1. СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ТЕОРИЈА ЕФЕКТА ПРЕЛИВАЊА

Бројне су дефиниције страних директних инвестиција (СДИ) које се могу наћи у мору литературе о овој области. Оскар Ковач истиче да директне инвестиције представљају сваки облик улагања капитала у одређено предузеће којим се стиче власничка контрола над њим.¹⁾ Међународни монетарни фонд (ММФ) наводи да стране директне инвестиције подразумевају улагање у иностранству које предузима директни инвеститор резидент из једне привреде/земље у циљу преузимања контроле или трајног удела у фирми која послује у другој привреди/земљи.²⁾ Организација за економску сарадњу и развој (OECD) истиче да стране директне инвестиције одражавају циљ успостављања трајног интереса предузећа резидента једне земље у предузећу које је резидент друге земље.³⁾ Конференција Уједињених нација за трговину и развој (UNCTAD) дефинише СДИ као инвестицију која укључује дугорочни однос и одражава трајни интерес и контролу матичног предузећа, резидента једне земље у предузећу које је резидент друге земље.⁴⁾ Иако различити аутори и међународне организације дају различите дефиниције, за потребе нашег рада, стране директне инвестиције у

- 1) Оскар Ковач, *Платни биланс и међународне финансије*, Центар за економске студије, Београд, 1994, стр. 280-281.
- 2) IMF, *Balance of Payments and International Investments Position Manual*, 6th Edition, International Monetary Fund, Washington D. C., 2009, стр. 101.
- 3) OECD, *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*, Fourth Edition, Paris, 2008, стр. 48.
- 4) UNCTAD, *World Investment Report 2007*, Geneva, 2007, стр. 245.

најкраћим цртама дефинисаћемо као врсту међународног кретања капитала, којом страни инвеститор стиче непосредно право управљања и контроле над предузећем у које је инвестирао капитал.

Први аутори који су истраживали стране директне инвестиције и могућност да оне директно или посредно узрокују трансфер супериорних технологија и знања ка предузећима у земљи домаћину, били су Кејвс 1974. године, који је своје истраживање спровео на примеру Аустралије, Глоberman 1979. године, истражујући утицај страних директних инвеститора у Канади, као и Бломстром који је 1986. године, спровео опсежно истраживање у Мексику.⁵⁾ Ови аутори поставили су темеље за теорију ефеката преливања, која је у савременој економској науци доста обрађивана, али и емпиријски испитивана. Закључци до којих су бројни аутори долазили дијаметрално су различити, па се теорија ефеката преливања још увек са сигурношћу не може потврдити нити оповргнути. Управо због тога она је круцијална за наше истраживање, које ће представљати још једну њену емпиријску проверу. Теорија ефеката преливања ослања се на хипотезу да пословање транснационалних компанија проузрокује позитивне ефекте на продуктивност и конкурентност домаћих предузећа, чиме се поспешује економски развој земље домаћина, односно локални економски развој.

Суштина теорије ефеката преливања, које се неретко у литератури назива и теорија трансфера технологије, јесте неминовност директног или индиректног трансфера технологије са страног инвеститора на домаћа предузећа, односно постојање каузалне везе између доласка страних инвеститора и унапређења продуктивности домаћих предузећа.⁶⁾ Бломстром и Коко сматрају да до трансфера технологије може доћи на два основна начина. Први је интерни трансфер технологије и он се односи на кретање технологије из земље порекла СДИ у земљу домаћина СДИ, односно од матичног предузећа ка филијали у иностранству. Други, екстерни и за нас много битнији канал трансфера технологије, односи се на кретање технологије унутар земље домаћина СДИ, односно од транснационалне филијале ка домаћим предузећима.⁷⁾ Овај пренос технологије и знања унутар земље домаћина СДИ одвија се

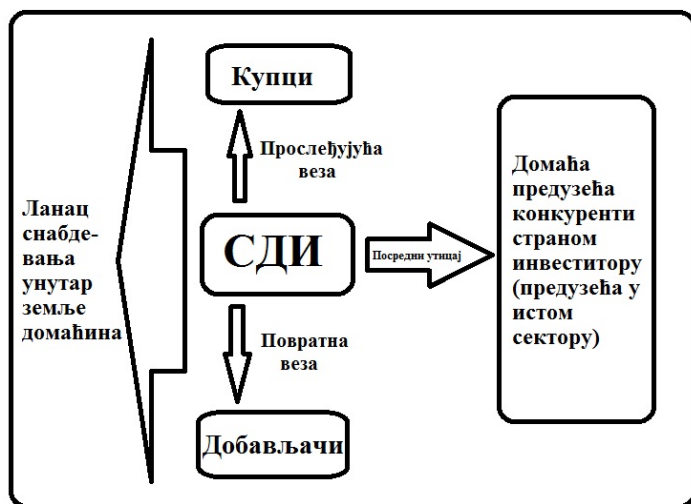
5) Holger Görg, David Greenaway, "Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?", *IZA Discussion paper series, No. 944*, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Bonn, Germany, 2003, стр. 6

6) Под „технолојом“ се овде мисли на све оне оно што чини специфичну предност страног инвеститора у односу на домаћа предузећа, а што може бити у облику супериорне технологије, јединственог *know-how*, маркетиншких способности, остварене економије обима, међународног ланца снабдевања, као и свих других материјалних и нематеријалних предности.

7) Magnus Blomstrom, Ari Kokko, "FDI and Human Capital: A Research Agenda", *Technical Paper, 195*, OECD Development Centre, Paris: OECD. 2002.

кроз две основне димензије. Једна је вертикална и односи се на трансфер унутар ланца снабдевања, који може бити од филијале ка добављачима или од филијале ка купцима, односно потрошачима. Зато што повезује предузећа из различитих производних, трговинских и услужних делатности, овакав вертикални трансфер се назива и интерсекторски. Друга димензија је хоризонтална и односи се на трансфер технологије у смеру ка конкурентима, односно компанијама у истом сектору, те се често назива и интрасекторски.

Слика 1. Трансфер технологије и знања
 кроз страну директну инвестицију унутар земље домаћина

Извор: Björn Jindra, "The Theoretical Framework: FDI and Technology Transfer" in *Technology transfer via foreign direct investment in Central and Eastern Europe: theory, method of research and empirical evidence* (Ed. Johannes Stephan), Palgrave Macmillan, New York, 2006, стр. 9.

Пођимо од прве, односно вертикалне димензије трансфера технологије. Технологија се овде креће дуж ланца снабдевања који се састоји од свих оних учесника који, на индиректан или директан начин, учествују у задовољењу потреба потрошача, а то најчешће подразумева: добављаче, транспортере, складишаре, произвођаче, дистрибутере и малопродавце. Ако узмемо као пример да се страни директни инвеститор бави производњом у земљи домаћину, његова се технологија прелива у два смера. Први представља повратну (*backward*) везу у којој технологија прелази са произвођача на добављаче, транспортере и складишаре, а други прослеђујућу (*forward*) везу, у којој технологија иде ка дистрибутерима и малопродавцима. У оквиру повратне везе у литератури се могу наћи следећи примери трансфера технологије:

- 1) Преговарачка моћ коју поседује страни инвеститор најчешће је знатно већа од домаћих предузећа, те ће се од њих тражити да смање цене својих производа и услуга. Овим се приморавају домаћи сарадници да повећају своју продуктивност како би обезбедили дугорочне уговоре. Са друге стране, сама чињеница да се на домаћем тржишту појављује велики произвођач, потенцијални купац полу-производа и услуга отвара могућност за сарадњу и остваривање економије обима.⁸⁾
- 2) Страни инвеститор захтева високе стандарде у погледу квалитета и времена испоруке, што код домаћих предузећа ствара подстицај за унапређење процеса производње и доставе. Могуће је да страни инвеститор непосредно кроз обуку и кредитирање учествује у трансферу технологије, како би допринео унапређењу квалитета код домаћих добављача.⁹⁾
- 3) Посебно значајан јесте трансфер знања који се одвија када појединци који су обучени од стране страног инвеститора прелазе да раде код домаћих добављача.¹⁰⁾
- 4) У случају да се страни инвеститор ипак одлучи да сировине набавља из иностранства, ово може подстицајно деловати на домаће произвођаче да постану конкурентнији.¹¹⁾

Када се ради о прослеђујућој вези у оквиру вертикалне димензије трансфера технологије, издвајамо следеће примере:

- 1) Транснационалне компаније носиоци светски познатих брендова најчешће улажу значајна средства у промоцију својих производа и комплетан маркетинг који подразумева инвестирање кроз обуку и промотивни материјал у дистрибутивној мрежи. Ово је чест пример код дилера аутомобила, бензинских станица, ланаца ресторана и сл.¹²⁾

8) Beata Smarzynska-Javorcik, "Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers through Backward Linkages", *American Economic Review*, 94(3), 2004, стр. 608-610.

9) Magnus Blomstrom, Ari Kokko, "Human Capital and Inward FDI", *SSE Working Paper Series*, Working Paper, 167, 2003.

10) Klaus Meyer, "Foreign Direct Investment in Emerging Markets", *DRC Working Paper*, 15, Centre for New and Emerging Markets, London: London Business School, draft, 2003.

11) Julian Birkinshaw, Peter Hagstrom, *The Flexible Firm – Capabilities in Network Organisations*, New York: Oxford University Press, 2000.

12) Tilman Altenburg, "Linkages and Spillovers between Transnational Corporations and Small and Medium-Sized Enterprises in Developing Countries: Opportunities and Policies" *Working Paper No.5*, German Development Institute, Berlin, 2000, стр. 2.

- 2) Већина произвођача машина и опреме обезбеђује асистенцију и обуку својим купцима. Када је овакав произвођач страни директни инвеститор, локална предузећа имају приступ новој технологији по нижим трошковима набавке и одржавања, него да је реч о увозу опреме.
- 3) У специфичним индустријским секторима попут телекомуникација, доласком страног инвеститора, значајно се повећава квалитет укупних телекомуникационих услуга у земљи. Физичка и правна лица купци телекомуникационих услуга добијају квалитетније производе по значајно нижим ценама него раније.¹³⁾ Транснационалне телекомуникационе компаније на тржишта доносе нове производе којима својим купцима снижавају трошкове пословања.

Хоризонтална димензија трансфера технологије односи се на ефекат преливања у оквиру истог индустријског сектора, односно са транснационалне филијале на домаћа предузећа конкуренте. Теорија каже да ће домаћа предузећа извући користи од присуства снажне конкуренције у облику стране директне инвестиције из неколико разлога:

- 1) Транснационална компанија са собом доноси неку новину у пословању, било да се ради о самом производу или процесу производње. Домаћи конкуренти ће се потрудити да имитирају новопридошли процес производње или ће путем корпоративне шпијунаже покушати да дођу до података који би им омогућили да направе исти производ.¹⁴⁾
- 2) Долазак значајне транснационалне компаније на домаће тржиште може привући друге стране инвеститоре из подржавајућих сектора, попут банака, консултантских кућа, маркетиншких и лоби група, транспортних и шпедитерских предузећа, од чијег ће присуства корист извући сва домаћа предузећа у датом сектору.¹⁵⁾
- 3) Јачање конкуренције се често наводи као разлог трансфера технологије, сматрајући да ће домаћа предузећа бити приморана да поспеше своју продуктивност како би опстала на тржишту. Са друге стране, одређени аутори истичу да конкуренција ове врсте може да има и негативно

13) Klaus Meyer, "Foreign Direct Investment in Emerging Markets", нав. дело, стр. 24.

14) Ari Kokko, *Foreign Direct Investment, Host Country Characteristics, and Spillovers*, Stockholm: The Economic Research Institute, 1992.

15) Garrick Blalock, Paul J. Gertler, *Welfare Gains from FDI through Technology Transfer to Local Suppliers*, University of California, Berkeley, 2004.

дејство на домаћа предузећа, јер најчешће нису у стању да копирају супериорну технологију.¹⁶⁾

- 4) Мобилност радне снаге се такође наводи као канал трансфера технологије. Иако се најчешће главна менаџерска места остављају за стручњаке из земље порекла, страни инвеститор ће запослити и значајан број домаћих радника, које ће обучити и оспособити за руковање новим знањима и технологијама. После извесног времена обучени радници могу прећи да раде за домаћег конкурента и са собом пренети драгоцену знање и искуство.

Теорија је на овај начин установила канале преноса технологије са транснационалне компаније на домаћа предузећа, али и даље остаје велика непознаница да ли стране директне инвестиције на тај начин стимулишу локалну привреду. Мишљења су подељена, а једно свеобухватно истраживање није спроведено нигде у свету, те се наше знање из ове области мора ограничити на партикуларне студије у којима је емпиријски доказивано присуство ефеката преливања. Једно такво истраживање јесте и ово које презентујемо у раду, а које се односи на утицај страних директних инвестиција на привредни развој града Новог Сада.

2. ПРИСТУП АНАЛИЗИ И ОДАБИР ИНДИКАТОРА ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

Основни циљ нашег истраживања јесте да утврдимо колика је била улога страних директних инвестиција у економском развоју Новог Сада у периоду између 2001. и 2013. године. Наше истраживање смо ограничили на истраживање утицаја нефинансијских страних директних инвестиција, дакле искључиво на производна, услужна и трговинска инострана предузећа која су свој капитал уложила у Србију. Ово смо учинили не само због чињенице да најзначајнија светска статистика из области међународне трговине (*UNCTAD*, Светска банка, Еуростат) одваја финансијске СДИ од осталих, већ због саме теорије ефеката преливања која претпоставља да трансфер технологије и знања управо долази од ових сектора, док се утицај финансијског сектора у том смислу ставља у други план.

Податке о вредности и броју нефинансијских страних директних инвестиција на територији Новог Сада добили смо од На-

16) Brian Aitken, Ann E. Harrison, "Are There Spillovers from Foreign Direct Investment? Evidence from Panel Data for Venezuela", *Mimeo, MIT and the World Bank*, November 1991.

ционалне алијанса за локални економски развој (НАЛЕД). Ова организација већ дужи низ година прикупља податке у специјалну базу инвестиција која садржи све значајне стране директне инвестиције у Србији од 2000. године, разврстане по општинама, земљама порекла, години инвестирања, типу инвестиције, привредној делатности и наравно износу саме инвестиције. Како би база била што комплетнија, представници НАЛЕД-а контактирали су државне институције, општинске управе и саме инвеститоре, па можемо тврдити да она представља најрелевантнију базу страних директних инвестиција у Србији.¹⁷⁾

Установивши које стране директне инвестиције улазе у нашу анализу, приступили смо проналажењу одговарајућих економских параметара који би представљали индикаторе привредног развоја Новог Сада. С обзиром да у анализи користимо временске серије за период од 2001. до 2013. године, неопходно је било издвојити оне индикаторе чије вредности су доступне и компаративне за сваку посматрану годину. Ово практично значи да методологија којом су индикатори добијени за све године је морала остати непромењена у датом периоду.

Као најчешће мерило економског стања одређене привреде у литератури наводи се бруто друштвени производ (БДП), а у статистици Републике Србије и народни доходак, па смо и пошли од ових параметра. Институција која би требало да располаже овим подацима по општинама је свакако Републички завод за статистику (РЗС). Нажалост, у складу са међународним препорукама и стандардима, Републички завод за статистику је престао са обрачуном макроекономских агрегата према концепту материјалне производње, тако да је 2005. година, последња за коју се располаже подацима о друштвеном производу и народном доходу по општинама. Дакле, испоставило се немогућим мерити утицај страних инвестиција на привредни развој Новог Сада кроз бруто друштвени производ или народни доходак за целокупан период нашег истраживања.

У потрази за релевантним индикаторима економског развоја Новог Сада консултовали смо и Развојну агенцију Србије (РАС). Ова агенција врши класификацију развијености општина у Србији на основу степена развијености јединица локалне самоуправе, који се добија посебном методологијом. У вези са овом методологијом на Интернет страници РАС-а стоји следеће: „Степен развијености јединица локалне самоуправе одређује се применом основног и корективних показатеља економске развијености јединице локалне самоуправе (у даљем тексту: ЕРО). Основни показатељ за мерење

17) *Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД)*, Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/03/2016.

степенa развијености јединица локалне самоуправе је збир масе зарада и пензија у јединици локалне самоуправе и прихода буџета јединице локалне самоуправе по искључењу средстава добијених од другог органа на име отклањања последица ванредних околности, исказан по глави становника. Корективни показатељи за мерење степена ЕРО су: демографски пад или раст, стопа незапослености и степен образовања.¹⁸⁾ Овако добијени подаци о степену развијености јединица локалне самоуправе не постоје за период пре 2010. године, па је овај индикатор ирелевантан за наше истраживање. Ипак, захваљујући методологији коју користи РАС успели смо да откријемо који се то параметри користе за израчунавање степена развијености јединица локалне самоуправе, како би исте могли да уврстимо у нашу анализу. Можемо приметити да су основни параметри: зараде, приходи буџета јединица локалне самоуправе, као и демографски подаци, односно број становника. Узимајући у обзир да Републички завод за статистику располаже овим подацима за свих тринаест година које обухвата наше истраживање, одлучили смо се да управо кренемо од зарада, прихода буџета општина и броја становника као основних индикатора економског развоја града Новог Сада. На основу података које нам је доставио Републички завод за статистику, а који су доступни у њиховим општинским годишњацима за све посматране године (2001-2013), издвојили смо следећих девет индикатора:

1. Процењени број становника општине;
2. Укупан број запослених на територији општине;
3. Број запослених на хиљаду становника;
4. Број запослених у прерађивачкој индустрији;
5. Број запослених у трговини на велико и мало;
6. Укупан број незапослених;
7. Број незапослених на хиљаду становника
8. Просечна зарада у еврима;
9. Буџетски приходи града у еврима.

Како не располажемо подацима о стопи незапослености (методологија по којој се ова стопа израчунавала се мењала више пута у посматраном периоду), у анализи користимо податке о укупном броју запослених и незапослених, као и броју запослених и незапослених на хиљаду становника. Осим тога у нашу анализу уврстили смо и податке о броју запослених у два основна сектора привреде: прерађивачкој индустрији и трговини. Ово смо урадили како би стекли увид у секторску дистрибуцију запослених, од-

18) *Развојна Агенција Србије*, Internet, <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=4>, 07/08/2016.

носно у промене настале у новосадској индустрији услед прилива страних директних инвестиција и то највећим делом кроз приватизацију фабрика.

Буџетски приходи општина су такође изузетно значајан индикатор локалног економског развоја, јер се општине и градови у Србији највећим делом финансирају од пореза прикупљених на територији локалне самоуправе. Са растом трговинског промета, односно прихода компанија и запослених, расту и буџетски приходи општина, прикупљени на основу пореза, те је овај индикатор слика и прилика локалног економског развоја.

Корелациону анализу смо користили као статистичку технику за утврђивање односа страних директних инвестиција и економског развоја Новог Сада. Ова техника има за циљ да утврди да ли између прилива СДИ и индикатора економског развоја, као нумеричких појава, постоји квантитативно слагање, односно да ли постоји значајна веза између ове две појаве (променљиве). Резултати анализе су представљени Пирсоновим коефицијентима корелације који показују степен квантитативног слагања варијација између две нумеричке појаве. Уколико је коефицијент корелације ближе јединици по апсолутној вредности, утолико је слагање између две појаве веће, а уколико је ближе нули слагање је мање. Само коефицијенти који су већи од 0,7 сматрају се показатељем директне изражене линеарне везе између кретања две посматране појаве, чиме се доказује да кретање једне појаве повезано са кретањем друге.¹⁹⁾ Уколико коефицијент корелације има позитивну вредност, корелација између појава је позитивна, тј. директна, јер обе појаве показују истосмерне варијације. Уколико коефицијент корелације има негативну вредност, то указује да је корелација негативна, тј. инверзна – варијације појава се крећу у обрнутом смеру.²⁰⁾ Сам коефицијент просте корелације израчунава се следећом формулом (није битно коју појаву означавамо са X , односно са Y):

$$r = \frac{C_{XY}}{\sigma_X \cdot \sigma_Y} = \frac{\frac{\sum XY}{n} - \bar{X} \cdot \bar{Y}}{\sqrt{\frac{\sum X^2}{n} - \bar{X}^2} \cdot \sqrt{\frac{\sum Y^2}{n} - \bar{Y}^2}}$$

Како би истраживање било потпуно, односно како би недвосмислено доказали постоји ли веза између страних директних инвестиција и економског развоја Новог Сада, у корелациону анали-

19) Милева Жижих, Миодраг Ловрић, Дубравко Павличих, *Методи статистичке анализе*, Економски факултет Београд, 1992, стр. 308.

20) Прем С. Ман, *Увод у статистику* (превод), шесто издање, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд, 2009, стр. 644.

зу смо као фактор увели временску доцњу (*time lag*). Наиме, под претпоставком да стране директне инвестиције могу проузроковати ефекте преливања тек након протекла извесног времена (најчешће неколико година), корелациону анализу смо спровели на три начина:

1. израчунавањем коефицијента корелације без временске доцње (*time lag*-а);
2. израчунавањем коефицијента корелације са временском доцњом од једне године;
3. израчунавањем коефицијента корелације са временском доцњом од две године.

Ово практично значи да смо одвојено квантификовали утицај прилива страних инвестиција на индикаторе економског развоја у години када је инвестирано, наредној години, као и након две године.²¹⁾

3. КОРЕЛАЦИОНА АНАЛИЗА

Град Нови Сад је уложио значајне напоре у привлачење страних инвестиција у посматраном периоду. Од 2008. године, основао је Канцеларију за локални економски развој, а као основни циљ канцеларије наводи се привлачење домаћих и страних инвестиција. У том смислу покренуто је неколико пројеката, између осталог и пословни инкубатор, који је основан 2010. године. Поред индустријских зона, које има већина градова и општина у Србији, Нови Сад је прва јединица локалне самоуправе која је емитовала муниципалне обвезнице са циљем прикупљања средстава за финансирање капиталних пројеката.²²⁾ Саме по себи муниципалне обвезнице нису привукле инвеститоре, али на овај начин локалне самоуправе финансирају изградњу основних предуслова за долазак инвеститора, а то су најчешће инфраструктурни пројекти. Муниципалне обвезнице доприносе и изградњи демократске културе и подстичу грађане да се укључе у економске пројекте локалне заједнице, чиме се подстиче поверење у локалне власти.²³⁾

21) У рачунању коефицијента корелације у раду је коришћен *Excel* програм. Конкретно, примењена је статистичка функције *CORREL*, која је уграђена у *Excel* програм. Синтакса ове функције је: *CORREL* (низ1; низ2), где је низ1 област у којој се налазе подаци прве променљиве, а низ2 област у којој се налазе подаци друге променљиве.

22) *Нови Сад први град у Србији који емитује муниципалне обвезнице*, Internet, <http://www.novisad.rs/lat/node/32648>, 12/11/2016.

23) Снежана Ђорђевић, „Како локалне власти у Србији подстичу локални економски развој?“, *Годишњак*, ФПН, Београд, 2016, стр. 96.

Табела 1. Општине и градови у Србији са натпросечним приливом нефинансијских страних директних инвестиција по глави становника, (2001-2013)

Бр.	Општина / Град	Прилив СДИ у мил. ЕУР	Бр. становника по попису 2011	СДИ по глави становника (ЕУР)
1	Апатин	944,00	28.929	32.631,62
2	Нови Београд	5.110,80	214.506	23.825,91
3	Лапово	135,00	7.837	17.225,98
4	Бачки Петровац	221,00	13.418	16.470,41
5	Вршац	677,10	52.026	13.014,65
6	Палилула	2.210,00	173.521	12.736,21
7	Беочин	163,00	15.726	10.365,00
8	Сента	240,00	23.316	10.293,36
9	Пећинци	170,55	19.720	8.648,58
10	Косјерић	102,00	12.090	8.436,72
11	Нови Сад	2.573,50	341.625	7.533,11
12	Крагујевац	1.194,10	179.417	6.655,45
13	Град Пирот	377,55	57.928	6.517,57
14	Бачка Паланка	344,40	55.528	6.202,28
15	Инђија	264,60	47.433	5.578,39
16	Параћин	248,40	54.242	4.579,48
17	Ниш	853,60	260.237	3.280,09

Извор: Прорачун аутора на бази података добијених од Националне алијансе за локални економски развој (НАЈЕД), Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/3/2016/ и Републичког завода за статистику.

Користећи се подацима за општине и градове из пописа становништва из 2011. године, које је последње и најрелевантније урађено у Србији, а које је обрадио Републички завод за статистику, израчунали смо да је просечан прилив нефинансијских СДИ *per capita*, у општинама (локалним самоуправама) у Србији, у периоду од 2001. до 2013. године, износио 3.094,42 евра.²⁴⁾ Нови Сад са апроксимативно 341 хиљаду становника, забележио је изразито висок прилив нефинансијских СДИ у посматраном периоду од чак 2,6 милијарде евра. Ово практично значи да је у овај град за тринаест година дошло 7,5 хиљада евра по глави становника, што Нови Сад ставља међу најуспешније локалне самоуправе када је реч о привлачењу страних инвестиција. Примера ради, Крагујевац који се може похвалити ФИАТ-ом и чињеницом да је покренуо цео аутомобилски кластер у Србији, у истом периоду је забележио прилив од 1,2 милијарде евра СДИ, односно 6,7 хиљада евра страних инвестиција по глави становника. Од градова у Србији, поред Новог Сада, једино се Београд може похвалити већом укупном

24) Прорачун аутора на бази података добијених од Националне алијансе за локални економски развој (НАЈЕД), Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/03/2016/ и Републичког завода за статистику.

вредности прилива СДИ, али не и већом вредности прилива по глави становника.

Табела 2. Страни директни инвеститори у Новом Саду (2001-2013)

Бр.	Компанија инвеститор	Година	Облик инвестирања	Привредна делатност	Земља порекла	Вредност инвестиције (ЕУР)
1	BIG CEE	2009	гринфилд	Некретнине	Израел	470.000.000
2	HintTech	2009	гринфилд	Информ. технологије	Холандија	500.000
3	Koteks Viscofan	2010	гринфилд	Паковање	Шпанија	45.000.000
4	Lidl supermarkets	2012	гринфилд	Трговина	Немачка	5.000.000
5	Merkator	2002	гринфилд	Малопродаја	Словенија	500.000.000
6	PFI Studios	2005	гринфилд	Филмска индустрија	САД	40.000.000
7	Sano - Moderne Tierernahrung GmbH	2005	гринфилд	Произ. хране и пића	Немачка	7.000.000
8	Schneider Electric DMS NS	2012	Остало	Информ. технологије	Француска	100.000.000
9	Gazprom Neft / NIS Novi Sad	2009	приватизација	Енергетика	Русија	947.000.000
10	Heineken Efes United Serbian Breweries	2007	приватизација	Произ. хране и пића	Холандија	67.000.000
11	Neobus - Alaa Mohammedali	2004	приватизација	Ауто индустрија	С. Арабија	2.000.000
12	NLB	2005	приватизација	Услуге	Словенија	55.000.000
13	UnipolSai / DDOR Novi Sad	2008	приватизација	Осигурање	Италија	262.000.000
14	Asamer Holding	2003	Остало	Грађевинска инд.	Аустрија	70.000.000
15	Hydro Design	2012	Остало	Производња опреме	Норвешка	1.000.000
16	MTZ / BELARUS-AGROPANONKA	2011	Остало	Производња опреме	Белорусија	2.000.000

Извор: Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД),
Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/03/2016.

Укупно шеснаест нефинансијских страних директних инвестиција дошло је за тринаест година у овај град од којих се свакако

издваја приватизација НИС-а, односно долазак Газпром Нефт-а на наше тржиште. Руска нафтна компанија откупила је српску нафтну компанију за 947 милиона евра 2009. године, што је друга највреднија страна инвестиција у Србији. Од осталих приватизација и аквизиција, по вредности се истиче куповина осигуравајућег друштва ДДОР Нови Сад од стране италијанске компаније Унипол-Саи, за 262 милиона евра, као и куповина МБ Пиваре од стране холандског Хеинекен-а у вредности од 67 милиона евра. Гринфилд инвестиција овом граду није мањкало, било их је чак седам и то врло значајних по вредности. Најзначајнија гринфилд инвестиција у Новом Саду јесте долазак словеначког Меркатора 2002. године, који је уложио пола милијарде евра у малопродајне објекте, као и израелске компаније *BIG CEE* из сектора некретнина, која је уложила 470 милиона евра.

Број становника у Новом Саду је значајно порастао за тринаест година, што је добар показатељ економског развоја. Са 280 хиљада становника, Нови Сад је нарастао на 350 хиљада становника у посматраном периоду. Са повећаним бројем становника повећао се и број укупно запослених грађана, који је до 2008. године, достигао бројку од 151 хиљаду. Након светске економске кризе, која је погодила и нашу земљу, односно од 2009. године, број запослених у Новом Саду опада, да би у 2013. години, износио 128 хиљада. Ако се посматра број запослених на хиљаду становника, онда није дошло до значајне промене, јер је њих 2001. године, било 364, а 2013. године, 371.

Нови Сад бележи исти феномен као и већина осталих општина и градова у Србији, а ради се смањењу броја запослених у прерађивачком сектору и повећању броја запослених у трговини на велико и мало. Број запослених у прерађивачком сектору је спао са двадесет на тринаест хиљада, док је број запослених у трговини порастао са шест, на шеснаест хиљада. Број незапослених је незнатно смањен у посматраном периоду, за мање од хиљаду становника, што и није тако добар резултат, ако се узме у обзир укупна вредност страних инвестиција. Ипак, просечне зараде су учетворостручене, а приходи буџета троструко увећани. Оно што нас највише интересује јесте да откријемо колико је овај раст зарада и буџета локалне самоуправе проузрокован приливом страних директних инвестиција.

Табела 3. Прилив СДИ у граду Новом Саду
са основним индикаторима привредног развоја (2001-2013)

Година	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Прилив СДИ (мил. ЕУР)	0	500	70	2	102	0	67	262	1417,5	45	2	106	0
Процењени број становника	278100	301100	309608	306853	310185	314192	319259	323708	327175	330527	333268	343648	346163
Број запослених укупно	101282	1000064	103526	132578	141563	146712	148585	151369	142479	136270	135027	130721	128405
Број запослених на 1000 становника	364	332	334	432	456	467	465	468	435	412	405	380	371
Запослени у прерађивачкој индустрији	20137	18394	18342	23221	22391	20916	19769	18829	17173	15797	15153	14573	13016
Запослени у трговини на велико и мало	6490	5956	5956	14512	15617	14849	16676	17897	16889	16181	16869	17059	16444
Број незапослених укупно	30587	33529	36319	35175	36747	37041	28437	26047	28805	29205	31242	29849	29872
Број незапослених на 1000 становника	110	111	117	115	118	118	89	80	88	88	94	87	86
просечна зарада (ЕУР)	126,93	197,61	227,91	247,35	262,02	309,53	410,93	468,17	388,5	380,81	427,66	419,9	442,32
Буџетски приходи града (у хил. ЕУР)	49849	90004	103136	120086	125823	135038	159112	183909	121370	116770	142827	173621	143528

Извор: Прорачун аутора на бази података добијених од: Националне алијансе за локални економски развој (НАЈЕЛ),
Internet, http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza-investicija_15/03/2016/ и годишњих публикација
Републичког завода за статистику: „Општине у Србији“, издања од 2002. до 2010. године и
„Општине и региони у Републици Србији“, издања од 2011. до 2013. године.

Табела 4. Пирсонови коефицијенти корелације између прилива страних директних инвестиција и индикатора економског развоја у Новом Саду, (2001-2013)

	Коефицијент корелације без <i>time lag</i> -а	Коефицијент корелације са <i>time lag</i> = 1	Коефицијент корелације са <i>time lag</i> = 2
Прилив нефинансијских СДИ (мил. ЕУР)	1	1	1
Процењен број становника	0,07006	0,12734	0,10149
Број запослених укупно	0,08948	-0,07807	-0,02545
Број запослених на 1000 становника	0,05762	-0,13395	-0,06439
Запослени у прерађивачкој индустрији	-0,09408	-0,24494	-0,14238
Запослени у трговини на велико и мало	0,06641	-0,04735	0,16337
Број незапослених укупно	-0,26482	-0,13063	0,01067
Број незапослених на 1000 становника	-0,23898	-0,14794	-0,01398
Просечна зарада (ЕУР)	0,101527	0,014929	0,117348
Буџетски приходи општине (у хиљ. ЕУР)	-0,056796	-0,329505	-0,070562

Извор: Прорачун аутора на бази података добијених од: Националне алијансе за локални економски развој (НАЛЕД), Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/03/2016/ и годишњих публикација Републичког завода за статистику: „Општине у Србији“, издања од 2002. до 2010. године и „Општине и региони у Републици Србији“, издања од 2011. до 2013. године.

Након извршене корелационе анализе, помоћу које смо упоређивали кретање прилива СДИ са кретањем посматраних индикатора локалног економског развоја, добили смо вредности Пирсонових коефицијената корелације за сваки од посматраних индикатора. Добијене вредности коефицијената су крајње изненађујуће узимајући у обзир вредност пристиглих инвестиција, као и чињеницу да су оне пристизале готово у целом посматраном периоду. Наиме, све вредности коефицијената корелације су изразито ниске и то у све три анализе (са и без временске доцње), да наводе на закључак да се не може говорити чак ни о слабој или умереној повезаности привредног развоја Новог Сада са страним директним инвестицијама у овом граду.

Већина коефицијената не прелази вредност од 0,1, а највећи забележени коефицијент је негативне вредности и износи 0,32. Овај коефицијент указује да се прилив СДИ и приходи буџета крећу у обрнутом смеру, а односи се на буџетске приходе општине у анализи са временском доцњом од једне године. Анализа је наи-

ме показала да иако слаба, постоји инверзна линеарна веза између кретања прилива СДИ и кретања буџетских прихода. Коефицијенти корелације који се односе на буџетске приходе Новог Сада негативни су у све три посматране анализе, што нам говори да је прилив СДИ био праћен падом буџетских прихода, а нарочито у години након иницијалног инвестирања. Негативно дејство страних директних инвестиција показало се и у корелацији са бројем запослених у прерађивачкој индустрији, а нарочито у анализи са једном годином доцње. Овде постоји слаба линеарна инверзна веза (коефицијент $-0,24$), која указује да су стране компаније деловале на смањење броја запослених у производњи, што се може објаснити смењивањем броја радника након приватизације компанија у производном сектору (првенствено МБ пивара и НИС).

Слаба линеарна инверзна веза забележена је и за број незапослених у анализи без временске доцње и са једном годином доцње, што би се на први поглед могло окарактерисати као позитивно дејство страних инвестиција на локалну привреду. Ово практично значи да је прилив СДИ у години инвестирања и у наредној години, донекле допринео смањењу броја незапослених. Ипак ако посматрамо анализу са једном годином доцње забележени коефицијент је толико низак да се не може говорити о статистички значајној вези. Осим тога, у анализи након две године коефицијент корелације прелази у позитивну вредност, што указује на раст броја незапослених. Дакле, ако је и било утицаја СДИ на привредни раст и развој Новог Сада, посматрајући већину индикатора, он је углавном био негативан.

На основу увида у добијене коефицијенте корелације закључујемо да између прилива СДИ и следећих индикатора локалног економског развоја не постоји статистички значајна веза: процењени број становника; број укупно запослених; број запослених на хиљаду становника; запослени у трговини на велико и мало; и просечне зараде изражене у еврима. Слаб позитиван утицај СДИ забележен је искључиво у анализи без временске доцње и то у односу на смањење укупног броја незапослених и незапослених на хиљаду становника. Са друге стране, анализа је показала да је прилив СДИ донекле утицао на смањење запослених у прерађивачкој индустрији, као и смањење прихода буџета града.

Генерално посматрано коефицијенти корелације су изразито ниски, па можемо закључити да и поред одређених мање значајних утицаја на неке од индикатора, не постоји изражена веза између страних директних инвестиција и привредног развоја Новог Сада у посматраном периоду. Дакле, утицај страних директних инвести-

ција на привредни развој града Новог Сада у периоду од 2001. до 2013. године, је такав да се може подвести само под ниво статистичке грешке.

4. ЗАКЉУЧЦИ АНАЛИЗЕ

Након увида у анализу, намеће се основно питање: Зашто стране директне инвестиције у вредности од чак 2,6 милијарде евра нису допринеле привредном развоју средине у којој су завршиле, односно граду Новом Саду? Одговор на ово питање могао би се потражити у самој структури страних директних инвестиција, као и теорији ефеката преливања. Наиме, теорија коју смо представили у раду раздваја две основна канала трансфера технологије са СДИ на домаћу привреду. Први се односи на преливање у оквиру ланца снабдевања, а други у односу на домаћа предузећа конкуренте. Ако боље погледамо у којим секторима су највредније стране инвестиције завршиле у Новом Саду (Табела 2.), примећујемо да се ради о улагању у некретнине, малопродају, енергетику и осигурање, односно у оне секторе у којима није ни могло да дође до трансфера технологије и знања. Тачније, производни сектор је занемарен, па се на листи највећих инвеститора издвајају следеће четири компаније: *BIG SEE* која је свој капитал уложила у изградњу шопинг центра; Меркатор који је инвестирао у малопродаје објекте робе широке потрошње; Газпром који је приватизовао НИС; и *UnipolSai* који је приватизовао ДДОР Нови Сад. Само на ова четири предузећа отпада скоро 2,2 милијарде евра страних инвестиција.

Изградња модерног шопинг центра, што је ништа друго до улагање у некретнину, не представља пожељну страну директну инвестицију, посматрано из угла домаћих привредника. Она неће проузроковати пренос технологије и знања у оквиру ланца снабдевања, јер у њему и не учествује, а нарочито неће позитивно деловати на конкуренте из сектора некретнина. Позната је чињеница да су модерни шопинг центри постали ноћна мора за власнике малих и средњих малопродајних објеката, те да је ова врста стране инвестиције допринела искључиво паду њихове вредности на тржишту. Слично важи и за Меркатор, с тим што ова компанија са својом мрежом малопродајних објеката представља главног чиниоца у оквиру ланца снабдевања, како у Новом Саду тако и у целој Србији. Меркатор, кога је хрватски Агрокор купио 2014. године, за 544 милиона евра и тиме постао најмоћније трговинско предузеће у

Србији, представља терминатора локалних малопродајних компанија. Мала и средња предузеће из сектора малопродаје нису у стању да буду конкурентне у односу на Меркатор, који због огромне мреже добављача који зависе од њега, може да диктира малопродајне цене робе широке потрошње.

Две најкрупније приватизације на посматраној листи (Табела 2.) НИС и ДДОР Нови Сад, такође се не могу сматрати значајним доприносом локалном привредном развоју. Осим што се ради о улагању у осигуравајуће друштво, продаја ДДОР-а италијанском предузећу није могла имати значајан позитиван ефекат на локалну привреду, јер као таква не учествује у ланцу снабдевања, не производи додатну вредност, а ради се и о приватизацији која готово по правилу подразумева смањивање броја запослених. Са друге стране, долазак руског Газпрома, односно приватизација НИС-а, као друга највреднија страна инвестиција у Србији од чак 947 милиона евра, представља посебну причу која је више политичког него економског карактера. Србија је продала компанију од националног значаја, иностраном предузећу од кога је и набављала основне сировине за прераду, односно онеме од кога је енергетски непосредно зависна. Наиме, 95% увоза сирове нафте у Србију потиче из Русије, а остатак увезене нафте је углавном долазио из Казахстана.²⁵⁾ Иако јој је седиште у Новом Саду, ова је компанија својим пословањем везана за целу територију Србије, а након 2009. године, када је продат НИС и када је у овај град дошао и *BIG SEE*, Нови Сад је за годину дана остао без више од шест хиљада радника (Табела 3).

Основна сврха политике привлачења страних директних инвестиција била је борба за нова радна места, али се на примеру Новог Сада показало да ове инвестиције нису значајно допринеле запошљавању. Осим тога, од приватизација, односно продаје предузећа у државном власништву страним компанијама Нови Сад није имао значајне користи, јер је већина капитала завршила у државном буџету, док је буџет локалне самоуправе прескочен. Главну реч у процесу привлачења страних инвестиција у Србију нису имали органи локалних самоуправа, већ централни државни органи, који су били у стању да инвеститорима гарантују одређене погодности и дискреционо субвенционису њихово пословање. Колико је до сада држава Србија тачно уложила у субвенционисање страних директних инвестиција није могуће тачно израчунати, јер највреднији уговори и даље остају тајни, док са друге стране, није познато

25) Stevan Rapaic, „Tržište energenata u Evropskoj uniji i interesi Srbije“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXI, br. 4, IMPP, Beograd, 2009, стр. 530.

ни колико су стварно капитала уложили страни инвеститори. Оно што јесте познато, на основу нашег истраживања, јесте да град Нови Сад, односно његови грађани, нису имали значајне економске користи од доласка страних директних инвестиција.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђорђевић Снежана, „Како локалне власти у Србији подстичу локални економски развој?“, *Годишњак*, ФПН, Београд, 2016. стр. 81-103.
- Жижић Милева, Ловрић Миодраг, Павличић Дубравко, *Методи статистичке анализе*, Економски факултет, Београд, 1992.
- Ковач Оскар, *Платни биланс и међународне финансије*, Центар за економске студије, Београд, 1994.
- Ман Прем С., *Увод у статистику* (превод), шесто издање, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд, 2009.
- Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД)*, Internet, <http://www.naled-serbia.org/investments/index/Baza+investicija>, 15/03/2016.
- Нови Сад први град у Србији који емитује муниципалне обвезнице*, Internet, <http://www.novisad.rs/lat/node/32648>, 12/11/2016/.
- Општине у Србији 2002*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2003.
- Општине у Србији 2003*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2004.
- Општине у Србији 2004*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2005.
- Општине у Србији 2005*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2006.
- Општине у Србији 2006*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2007.
- Општине у Србији 2007*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2008.
- Општине у Србији 2008*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2009.
- Општине у Србији 2009*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2010.
- Општине у Србији 2010*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2010.
- Општине и региони у Републици Србији 2011*, Републички завод за статистику, Београд, 2011.
- Општине и региони у Републици Србији 2012*, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
- Општине и региони у Републици Србији 2013*, Републички завод за статистику, Београд, 2013.
- Рапаић Стеван, „Тржиште енергената у Европској унији и интереси Србије“, *Међународни проблеми*, Vol. LXI, br. 4, IMPP, Београд, 2009, стр. 515-535.
- Развојна Агенција Србије*, Internet, <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/Show-NARRFolder.aspx?mi=4>, 07/08/2016.

- Aitken Brian, Harrison Ann E., "Are There Spillovers from Foreign Direct Investment? Evidence from Panel Data for Venezuela", Mimeo, MIT and the World Bank, November 1991.
- Altenburg Tilman., "Linkages and Spillovers between Transnational Corporations and Small and Medium-Sized Enterprises in Developing Countries: Opportunities and Policies", *Working Paper* No. 5, German Development Institute, Berlin, 2000.
- Blalock Garrick, Gertler Paul J., *Welfare Gains from FDI through Technology Transfer to Local Suppliers*, University of California, Berkeley, 2004.
- Blomstrom Magnus and Kokko Ari, "FDI and Human Capital: A Research Agenda", *Technical Paper*, 195, OECD Development Centre, Paris: OECD.2002.
- Blomstrom Magnus, Kokko Ari, "Human Capital and Inward FDI", SSE Working Paper Series, *Working Paper*, 167, 2003.
- Birkinshaw Julian, Hagstrom Peter, *The Flexible Firm – Capabilities in Network Organisations*, New York: Oxford University Press, 2000.
- Görg Holger, Greenaway David, "Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?", *IZA Discussion paper series*, No.944, In: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Bonn, 2003.
- IMF, *Balance of Payments and International Investments Position Manual*, 6th Edition, International Monetary Fund, Washington D. C., 2009.
- Jindra Björn, "The Theoretical Framework: FDI and Technology Transfer" in *Technology transfer via foreign direct investment in Central and Eastern Europe: theory, method of research and empirical evidence*, (Ed. Johannes Stephan), Palgrave Macmillan, New York, 2006. стр. 6-29.
- Kokko Ari, *Foreign Direct Investment, Host Country Characteristics, and Spillovers*, Stockholm: The Economic Research Institute. 1992.
- Meyer Klaus, "Foreign Direct Investment in Emerging Markets", *DRC Working Paper*, 15, Centre for New and Emerging Markets, London: London Business School, draft. 2003.
- OECD, *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*, Fourth Edition, Paris, 2008.
- Smarzynska-Javorcik Beata, "Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers through Backward Linkages", *American Economic Review*, 94(3), 2004. стр. 605-627.
- UNCTAD, *World Investment Report 2007*, Geneva, 2007.

Stevan Rapaic

IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE CITY OF NOVI SAD

Resume

In the last two decades there was a lot of talk about FDI. This type of foreign capital has been presented to the public as the most effective tool in the fight against unemployment and poverty in Serbia. Considering that the impact of FDI is most visible at the local level, where you can clearly spot the differences in the quality of life of the local community, we decided to tie our research to local economic development of the city of Novi Sad. This city was chosen because it represents a positive example in attracting FDI, of which only the non-financial sector reached more than 2.5 billion euro. In this regard, our main research question was: Have 2.5 billion euro of FDI contributed to the economic development of the city of Novi Sad?

We started our research with a thesis that there is no necessary causality between foreign direct investment and local economic development. This is contrary to the theory of the spillover effects. We believe that foreign direct investment would not, only by its very presence, cause spillover effects on the local economy. Using correlation analysis we managed to prove that FDI didn't have any impact on the economic development of the city of Novi Sad. The values of coefficient of correlation between FDI inflow and indicators of economic development of the city of Novi Sad, unambiguously showed that there is no linear relationship between these two. As indicators of local economic development we used: demographic data, data on employment and wages, as well as data relating to the budget revenues of local government. The research was limited on the period since 2001, when the country began to liberalize its investment and trade policy, by the end of 2013. We concluded that in spite of existence of certain less significant impact on some of the indicators, there is no expressed link between FDI and economic development of the city of Novi Sad. Thus, the impact of FDI on economic development of the city of Novi Sad, in the period 2001-2013, is such that it can only be subsumed under the level of statistical error.

After reviewing the analysis, there was a basic question: Why FDI worth up to 2.5 billion euro in the city of Novi Sad did not contribute to the local economic development? The answer to this question

could be found in the structure of FDI, as well as the theory of spillover effects. This theory, presented in the paper, is separating two primary channels of technology transfer from FDI on the domestic economy. The first relates to the overflow in the supply chain, and the other in relation to domestic enterprises competitors. Sectors that the most FDI ended in Novi Sad are: real estate, retail, energy and insurance. In other words, those are the sectors where it was very hard to come to the transfer of technology and knowledge. More specifically, the manufacturing sector has been neglected, and the list of the biggest investors comes to four companies: BIG SEE that invested in shopping center, Mercator which invested in retail stores that sells consumer goods, Gazprom which has privatized national petrol company, and UnipolSai which privatized DDOR Novi Sad (insurance company). Only these four companies accounted for almost 2.2 billion euro in foreign investment.

The main purpose of the policy of attracting FDI was to create more jobs, but the case of Novi Sad has shown that FDI have not contributed significantly to local employment. In addition, the city of Novi Sad had no significant benefits from the privatization by FDI of state-owned companies, because most of the capital ended in the state budget, while the budget of the local self-government was neglected. The process of attracting FDI in Serbia was run by central government authorities, who were able to guarantee certain benefits for investors and subsidize their production. It remains secret how much Serbia has invested in subsidizing FDI, because the most valuable contracts between government and foreign companies are not public. What is known is that the city of Novi Sad and its people have not significantly benefited from the arrival of FDI.

Keywords: foreign direct investment, local economic development, Novi Sad, privatization, theory of spillover effects, local government, employment.

* Овај рад је примљен 01. фебруара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. фебруара 2017. године.